

AJANKOHTAISTA:

NAISIA KANSALAISUUDEN KYNNYKSELLÄ

Lectio praecursoria Turun yliopistossa 3.12.2005.

Tiina Mahlamäki

On monenlaisia tarinoita. Toisia niin jaloja, niin kauniita, että niistä hehkuu hiljaista voimaa moniksi vuosikymmeniksi eteenpäin. Toisia niin kovia ja julmia, etteivät ne miehet ja naiset, jotka niihin vaikuttavat, myöhemmin hiusten jo harmaannuttua ja lihasten löystyttyä, mitenkään voi edes tajuta, että juuri heistä ja heidän tekemisistään on kyse. Kauniille kertomuksille ei ole juuri mitään selitystä – mitä nyt vanhanaikainen hyvä sydän, rebellisyys, oikeudentunto –, mutta häijyt luvut vaativat jo pyhänkin kirjan esiin. On syitten ja seurausten laki, on kolmanteen ja neljäänteen polveen. Ja toisesta minä sanon teille. (Joenpelto 1974, 5.)

Tarinoilla ja kertomuksilla on suuri vaikutus ajatteluamme ja toimintaamme, niihin tapoihin, joilla näemme, katsomme ja ymmärrämme maailmaa. Eräs länsimaisen historian merkittävimmistä ja vaikutusvaltaisimmista kertomuksista, luomiskertomus, kuvaa muun muassa ihmisen alkuperää, sukupuolta ja sukupuolten välisiä suhteita: ”Ja Jumala loi ihmisen kuvakseen, Jumalan kuvaksi hän hänet loi, mieheksi ja naiseksi hän loi heidät.” (1. Moos. 1:27.) Tämä on kaikille tuttu jae *Raamatun* alkulehdiltä. Siinä Jumalan kerrotaan luovan kaksi erilaista mutta samanarvoista ihmisolentoa. Jumala luo tasa-arvon, toisiaan täydentävän erilaisuuden.

Tämä tasa-arvoisuus tosin murtuu – laajoin ja tunnetuin seurauksin – jo luomiskertomuksen seuraavassa luvussa, jossa Jumalan kerrotaan luoneen miehen maan tomusta. Länsimaisessa yhteiskunnassa ja kristillisessä maailmassa on tiukasti pidetty kiinni tämän jälkimmäisen luomistapahtuman tulkinnasta, tulkinnasta, jossa nainen luodaan miehen kylkiluusta, tälle avuksi ja kumppaniksi. Tulkinnasta, jonka mukaan siitä, että nainen luodaan miehen jälkeen seuraa se, että nainen luodaan miestä alempiarvoiseksi.

Luomiskertomus, jota kutsutaan myös kertomukseksi syntiinlankeemuksesta, on myytti, kertomus alkuaajoista, jolloin syntyi meidän tuntemamme järjestys ja tapahtumien tila. Siinä kuvataan paitsi ihmisen luominen myös pieni episodi, jonka myötä paratiisillinen olotila murentuu ja ihmiskunta joutuu langenneisuuden tilaan. Nainen, Eeva, syö hedelmän. Eikä minkä tahansa hedelmän mistä tahansa puusta, vaan nimenomaan Hyvän ja Pahan tiedon puusta, josta Jumala oli kieltänyt syömästä. Käärmeen houkuttamana Eeva lähestyy puuta. Hän näkee, ”että puun hedelmät olivat hyviä syödä ja että se oli kaunis katsella ja houkutteleva, koska se antoi ymmärrystä. Hän otti siitä hedelmän ja söi.” (1. Moos. 2:6.)

Kun luen kertomusta, haluan ajatella, että Eeva ei tarttunut kiellettyyn hedelmään tottelemattomuuttaan tai uhmasta Jumalaa kohtaan vaan saadakseen lisää ymmärrystä, oppiakseen tietämään. Näen sen tiedonjanoisen ja vahvan naisen itsenäisenä tekona. Teko ei mielestäni ollut myöskään itsekäs, sillä Eeva tarjosi ymmärrystä tuovaa hedelmää miehelleenkin. Laajemmin jaettu tulkinta tosin sanoo, että Eeva oli heikko, sortui käärmeen houkutukseen ja veti puolisonsakin mukaan synnin maailmaan. Mutta kertomuksia voi, saa ja pitääkin lukea toisin.

Raamatun luomiskertomus, kuten myös suomalaisen kirjallisuuden merkki-teokset Sakari Topeliuksen *Maamme kirja*, Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogia tai Hella Wuolijoen *Niskavuori*-näytelmät ovat kaikki merkittäviä kertomuksia, joiden avulla on tuotettu ja kerrottu ja edelleen tuotetaan ja kerrotaan sukupuolta sekä naisten ja miesten toimintaa tai toimimattomuutta, toisin sanoen kansalaisuutta.

Tietyt kertomukset ja niiden lukutavat on valittu oikeiksi ja niistä on tullut totuudenkaltaisia lukemattomien toistojen myötä. Kertomukset paitsi kuvaavat miehiä ja naisia myös juurruttavat meihin käsityksiä miehistä ja naisista ja sitä kautta vaikuttavat todellisuuteen, toisin sanoen siihen, millaiset paikat, tehtävät, eleet ja ulkonäön näemme miehille tai naisille kuuluvina ja oikeina. Ne ovat osaltaan saaneet aikaan sen, että eri aikoina on käyty vakavia keskusteluja vaikkapa siitä, onko naisella sielua, voiko nainen käydä kodin ulkopuolella töissä, voiko nainen äänestää valtion asioista, voiko nainen toimia pappina tai voiko itselliselle naiselle tai naisparille antaa mahdollisuuden vanhemmuuteen hedelmöityshoidon avulla, ilman miestä.

Eeva Joenpellon *Lohja*-sarja (1), joka on ollut väitöskirjatutkimukseni kohteena, tarjoaa yhden kertomuksen, yhden tavan puhua naisista ja miehistä, yhden tarinan suomalaisista naisista. Olen tutkimuksessani tarkastellut *Lohja*-sarjaa sukupuolittuneen kansalaisuuden kuvaajana. Tämä tarkoittaa sitä, että olen tulkinut sen monipolvista juonta ja erityisesti sen naispuolisia henkilöitä tarkoitukseni löytää ja kuvata niitä tapoja, joilla teossarja tuottaa sukupuolta ja kansalaisuutta. *Lohja*-sarjan teokset tuovat esiin paitsi niitä paikkoja ja asemia, joiden tulisi kuulua naisille yhteiskunnassa, myös niitä paikkoja ja asemia, joita naisilla jo voi olla, ja jotka he ovat jo ottaneet.

Tarkastelen väitöskirjassani niitä tapoja, joilla naisten kuvataan *Lohja*-sarjassa ilmaisevan ja rakentavan kansalaisuuttaan heille tarjoutuvissa ja tarjotuissa tiloissa: keittiössä, kotona, kotiseudulla ja kansakunnassa. Kansalaisuus ei työssäni

ole pelkästään vaaliurnilla käyntiä tai verojen maksua vaan näen kansalaisuuden laajemmin, oikeuksiaan ja vapauksiaan kyselevien ihmisten ajatuksina, puheina, pyrkimyksinä ja tekoina. Luomiskertomuksen Eevaakin voidaan tulkita tästä näkökulmasta ja nähdä hänen toimintansa pyrkimyksenä vapauteen, oikeuksien etsimisenä. Kansalaisuus ei tulkinnassani ole vain julkinen rooli vaan myös henkilökohtainen kokemus kuulumisesta johonkin, esimerkiksi paikallisyhteisöön tai kansakuntaan. *Lohja*-sarjan naishahmojen kansalaisuus rakentuu puhumalla, tekemällä ja rajoja testaamalla sekä erityisesti dialogissa muiden naisten kanssa.

Työni keskeiset tarkastelunäkökulmat tulevat uskontotieteestä. Uskontotieteen tutkimuskohde on huomattavasti laajempi kuin se alue, joka arkijärjen mukaan määritetty uskonnoksi. Väitöskirjatutkimuksessani uskonto nähdään uskontososiologian ja Émile Durkheimin lähestymistapoja seuraten yhteisöllisenä asiana, ryhmän ominaisuutena. Näen uskonnon niinä tapoina, uskomuksina ja kertomuksina, joilla ihmiset ilmaisevat sitoutumistaan ryhmään ja erottautumistaan muista ryhmistä. Keskeinen periaate uskontotieteellisessä lähestymistavassa on pyhän ja pyhittämisen logiikka. Kaikilla ihmisillä ja ihmisryhmillä on pyhiksi koettuja asioita, joiden myötä jäsenyyty se, mikä on tärkeää ja arvokasta, ja jotka toimivat elämässä sisällön, merkityksen ja voiman lähteinä. Näitä uskontotiede tutkii. Olenkin työissäni tarkastellut uskontotieteellisesti keskeisiä kysymyksiä: sitoutumista ystävyteen, perheeseen, paikallisyhteisöön ja kansakuntaan, yhteisön rajojen luomista, ylläpitämistä ja vartiointia, puhtaan ja epäpuhtaan määrittelyä sekä elämälle sisältöä, merkitystä ja voimaa tuovia asioita.

Lohja-sarja tarjoaa monenlaisia lukemisen mahdollisuuksia. Sitä voi lukea vaikkapa paikallishistorian, historiallisen analogian tai etnografisen kuvauksen näkökulmista. Oma lukemisen tapani keskittyy sukupuolen ja kansalaisuuden uskontotieteelliseen tarkasteluun, ja se tuottaa tulkinnan naisista, jotka haluavat turvata tai vasta hakevat paikkaansa ja asemaansa yhteiskunnassa, kotiseudullaan ja kodeissaan. Naisista, jotka kohdistavat katseensa tulevaisuuteen ja tulevaisuuden tarjoamiin parempiin elämänmahdollisuuksiin, vaikka ne eivät heitä itseään vielä koskisiakaan. Naisista, jotka peräävät kansalaisyhteisönsä ja etsivät kansalaisuutensa rajoja ja mahdollisuuksia. Naisista, jotka pyrkivät parantamaan asemaansa pienin, realistisin askelin tai naisista, jotka pyrkivät muuttamaan koko maailman paremmaksi paikaksi elää.

Lohja-sarjan ehkä rakastetuin hahmo on punaleski Tilta Gröönroos. Tilta taistelee kuolemaansa asti maailmanvallankumouksen puolesta. Hän ei odota itselleen enää mitään, mutta toivoo, ”et tulsis paree olo ittekulleki” (Joenpelto 1974, 16). Tiltalle kommunismi on uskonnonkaltainen elämälle merkitystä antava ideologia. Hänelle aate on pyhä asia, jonka edestä hän elää ja jonka puolesta hän on valmis kuolemaan: ”Nii et mäa juakse, tosi o, mäa juakse ympärs ja koitan nii kovi. Vaik syrän kui sanoo et top tykkänäs. Mut nii kauva ku se vaa vähäki klonkuttaa, ni mäa juakse. Luuleks sää et mäa saisi istutuks siäl tuvas ja veisatuks virsiä?” (Joenpelto 1974, 394.)

Suomalaisia naisia yleisesti ja Eeva Joenpellon kuvaamia naisia erityisesti on usein luonnehdittu vahvoiksi. Kertomusta vahvasta suomalaisesta naisesta on toistettu niin pitkään ja niin monin tavoin, että se on luonnollistunut itsestään selväksi kehykseksi suomalaisen naisen ympärille. Vahvuus viittaa toisaalta naisiin, jotka ovat jaksamis- ja kestämisokyksensä avulla suoriutuneet vaikeista ja raskaista elämäntilanteista, toisaalta vahvuus viittaa naisiin, jotka ovat toimineet aktiivisina kansalaisina yhteiskunnan eri alueilla. Tämä vahvuus koetaan nykyisin melkeinpä taakkana, pakkona selviytyä ja pärjätä monimutkaistuvan yhteiskunnan eri alueilla. Velvollisuutena olla sekä hyvä äiti, ahkera perheenemäntä että rakastava puoliso samanaikaisesti kun luoda menestyvää uraa ja ylläpitää nuorelta, kauniilta ja tehokkaalta näyttävää ruumista.

Eeva Joenpelto osallistuu tähän vahvuuskeskusteluun. Hän ei kuitenkaan toista vahvan raatajanaisen representaatioita vaan purkaa vahvuuden ja voiman käsitteitä. Hän sukupuolittaa käsitteet ja osoittaa niiden monimuotoisuuden. Hän osoittaa sen, miten vahvuus usein onkin hankaluuksien ja vastoinkäymisten sekä arjen toistuvien rutiinien sietämistä, jaksamista ja kestämistä. Hän osoittaa myös sen, miten voima voi olla muutakin kuin repivää, fyysistä ja alistavaa. Voima voi olla myös sellaista, joka nostaa ja kannattelee, sellaista, joka voittaa pelon.

Nuo naiset, vähästä voihkivat, niin heikot ja berkäät ja haavoittuvat, ne astelivat tyynesti ja silmäänsä räpäyttämättä minkälaisen tosipaikan läpi tai ohi tahansa, kunhan se vain osasi olla tarpeeksi kova. Ja mies tässä, hakekaa päätään seinään, takoo verille asti, huomaa, ettei mitään tosipaikkaa ole ollutkaan tai jos, niin aikojen saatossa kovin vähäpätöinen. [...] Eihän siinä miestä tarvita ollenkaan. Nehän lähtevät kuin töihin, peeveli. Aivan näki silmissään miten ne istuallaan vetävät päävaatettaan tiukempaan solmuun, miettivät kädet reisillä pienen tovin tai ehkä lepäävät hiukan varastoon, nousevat sitten, ravistavat helmoistaan turhat roskat ja lähtevät. Tai asettuvat ottamaan vastaan mitä tuli, useimmiten tietysti niin. (Joenpelto 1976, 335–336.)

Eeva Joenpelto kuvaa myös naisia, jotka eivät olekaan niin vahvoja. Hän kuvaa naisia, jotka katkeroituvat, naisia, joiden sydän murtuu ja naisia, jotka tempoilevat elämässään etsien paikkaansa. Mutta ennen kaikkea Joenpelto osoittaa, miten vahvuus on myös sitä, että pystyy ottamaan vastaan tukea, että pystyy ottamaan vastaan toisten tarjoaman avun ja lämmön. Tuki ei ainakaan Joenpellon tuotannossa tule yleensä miehiltä vaan toisilta naisilta. Joenpelto kuvaakin erittäin monivivahteisesti naisten välistä ystävyyttä ja sitä, miten yhteiset muistot, yhteiset kokemukset ja yhteiset kärsimykset rakentavat ystävyuden, joka kestää vanhenemisen, yhteisön vastustuksen ja jopa kuoleman.

Lohja-sarjan keskeisen naishahmon, Salme Hännisen keittiössä vuosikymmeniä palvellut piika Mari ”rakasti rouvaansa, yksinkertaisella mutta reistalematomalla sydämellään, rakasti syyttä tai sen vuoksi, että yhdessä oli koettu niin monenmoista. Eikä sille näyttänyt loppua tulevan, tapahtumiselle, kokemiselle, kestämiselle.” (Joenpelto 1976, 184.) Tämän rakkauden Mari osoittaa tukemalla rou-

vaansa koko muuta maailmaa vastaan, ja myös suojelemalla tätä muun maailman pahuudelta. Mari jopa odottaa ja toivoo pääsevänsä samaan hautaan emäntänsä kanssa ja pohtii, mahtuuko hän samaan hautapaikkaan. Salmen näkökulmasta tämä toive tuntui ikään kuin ”kiitokselta tai ihanko todelliselta rakkaudelta”. Näin vilpittön ystävydenosoitus saa aikaan ajatuksen siitä, ”ettei se kenties niin kauheaa olutkaan, ei eläminen eikä kuoleminen, ei kaikkine melkein ylipääsemättömän kaltaisine vaiheineenkaan. Ei sellaiselle, jolla oli joku, jonka kanssa kuului yhteen, ihan haudan poveen saakka, siihen viimeiseen poveen, jonka ei tarvinnut ollenkaan olla kylmä ja hirmuinen”. Ja Salme vastaa Marille: ”Kyl sää mahrut, kukas sit josses sää.” (Joenpelto 1978, 386.)

VIITTEET

1. Eeva Joenpellon *Lohja*-sarja koostuu teoksista: *Vetää kaikista ovista* (1974), *Kuin kekäle kädessä* (1976), *Sataa suolaista vettä* (1978) sekä *Eteisiin ja kynnyksille* (1980).

KIRJALLISUUS

JOENPELTO, EEVA 1974: *Vetää kaikista ovista*. Helsinki: WSOY.

— 1976: *Kuin kekäle kädessä*. Helsinki: WSOY.

— 1978: *Sataa suolaista vettä*. Helsinki: WSOY.

— 1980: *Eteisiin ja kynnyksille*. Helsinki: WSOY.

PYHÄ RAAMATTU 2002. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Kirkon Sisälähetysseura.

Mahlmäki, Tiina 2005: Naisia kansalaisuuden kynnyksellä. Eeva Joenpellon Lohja-sarjan tulkinta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1030. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FT Tiina Mahlämäki on uskontotieteen tutkija Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksella.